

ТРИТЕ УВЪРТЕНИЯ И ТРИТЕ ОБЪРКВАНИЯ НА Д-Р ЗИГМУНД ФРОЙД

МИТКО НОВКОВ

Фройд е изключително внушителен мислител, толкова внушителен, че е успял да изкуши с интелектуалното си влияние целия свят – предимно по-умната негова част, макар глупавата също да не остава назад (за последното съдим, разбира се, по американските филми и други масови продукции от подобен род, в които идеите му са сведени до прости схеми – толкова прости, че човек чак започва да се съмнява в дълбочината и сложността на неговите открития). Така или иначе, всички целокупно му вярват и повтарят по папагалски начин изреченото от него, никой обаче досега не си е задал протичкия въпрос защо все пак комплексът, който той диагностицира, бива наречен с името на Едип, след като под ръка му е била една почти еднаквата инцестна история, описана в Стария завет, която той като евреин несъмнено е познавал добре – знаменитият разказ за Лот и неговите дъщери. Без съмнение, известен е отлично, по време на барока е любим сюжет за рисуване, пък и след това не е забравян нито от художници, нито от писатели: клонящият към края на дните си Лот, който бяга от подпаления заради греховете му пред Бога Содом (заедно със Содом Йехова изпепелява и Гомор), и който по пътя губи жена си, превърната на сол заради своето любопитство, и който преспал с дъщерите си, за да даде начало на племената на амонците и моавците, съперници на израелтяните...

Ала едва ли премълчаването на библейската история от д-р Зигмунд Фройд ще е само заради тази древна племенна „конкуренция”, няма да е, смятам, и поради това, че имената на Лотовите щерки изобщо не се споменават в Библията. Да, има едно достигнало до нас име на негова дъщеря в изгубената „Книга на Яшер” („Книга на Праведника”) – Палтит (Paltith), но тя няма нищо общо с прелюбодейството в пещерата Одолам, друга е „вината” ѝ. „Книга на Яшер”, за щастие, не е изгубена безвъзвратно – текстът е запазен на коптски (коптският е вариант на староегипетския, от него възниква днешния етиопски език) и е включена в канона на коптската Библия. От нея разбираме, че содомяните жестоко наказали тази доста по-възрастна и вече омъжена Лотова

дъщеря – изгорили я жива (практиките на инквизицията, ще рече, не са възникнали на пусто място), понеже дала хляб и вода на чужденец – нещо, което градското събрание било изрично забранило със закон. (Милена Кирова използва този факт, за да обори обвинението срещу содомяните като ненаситни и настървени содомити – те просто пазели града си от нежелани и подозрителни чужденци, твърде често вражески шпиони.) Дъщерите-прелюбодейки обаче и в „коптската” книга си остават все така безименни, само дето в нея биват все пак оправдани донейде – прелъстили баща си, понеже мислели, че Господ е унищожил целия свят, не само техните родни градове. Напълно логично предположение от гледна точка на Божието обещание: нали Всевишният дава дума на Ной, че повече няма да праща потоп на земята, докато за огън и жупел нищо не е издумвал. И тъй като – според заблудата им – други хора освен тях и Лот не били останали на грешната земя, решили да продължат човешкото племе, възползвайки се от семето на татко си.

Самата съпруга на Лот в „Книга на Яшер” е наименувана Адо (в друг вариант Едит, така я знае и Волтер). На нея – отдалата живота си за поглед към родината единствен и последен („Отдавшую жизнь за единственный взгляд”) – Анна Ахматова посвещава стихотворение, което така се и нарича – „Жената на Лот”. На български Иван Николов го е превел като „Лотова жена”. От „Книга на Яшер” точно не, обаче от различни арабски книги имената на двете Лотови дъщери все пак са достигнали до нас – Фейне и Тама (Pheiné и Thamma) се наричали те. Е, да, съгласен съм с възраженията ви, уважаеми читатели, и то изцяло: едно е да известиш за наличието на Едипов комплекс – трагедията на Софокъл е позната на всички или поне със сигурност на образованите хора от Европа и Северна Америка, сред които Фройд е събирал и откривал клиенти и последователи; съвсем друго е да говориш за комплекс на Тама или Фейне – имена, които вероятно и за мнозина учени и мъдри глави биха звучали странно и неизвестно. Дълго, изглежда, ще да е било необходимо да се обяснява коя точно е тази Тама например и какво точно е извършила. Ала наспроти всички уговорки изненадата от премълчаването стои: инцестът на Лот с неговите дъщери е широко популярен, изпепеляването на Содом и Гомор – дори още повече, следователно едва ли единствено неясно шепнешото имената на двете Лотови

дъщери историческо ехо ще да е изиграло роля за въздържанието на Фройд. Да не споменавам, че много от героите на мита за Едип също се губят в мъглата на забравата: колцина например знаят името на баща му Лай? Хайде, за Йокаста предполагам, че поназнайващите ще са повече, за Сфинкса да не говорим, макар мнозинството да си го представя като полегналия пред Хеопсовата пирамида в Гиза, а той всъщност изглежда иначе: тиванският (гръцкият) Сфинкс е с крила на грифон, докато египетският е безкрил. Пък и първият най-често седи на задницата си като куче, не лежи като египетския. Още радикални различия: името на елинския означава „погубителка, унищожителка на души”, името на египетския – „живо лице, жив образ” – идва от древноегипетското „шепсес анх”. Освен това той е от мъжки род, арабите го назовавали „баща на ужаса” и треперели пред него, докато Сфинкс(ата) на древните гърците е жена – изключително съществено разминаване.

Но нека и ние вече се разминем със Сфинкса(та) и да попитаме колцина са онези, които знаят името на приемния баща на Едип – царя на Коринт Полиб, да не говорим за приемната му майка – царица Перибейя, от които всъщност той бяга, за да предотврати ужасното предсказание: че ще убие баща си и ще се ожени за майка си. Прочее, изреклата го Пития също се ужасява от пророчеството си и пропъжда Едип с писъци на погнуса и отвращение от храма на Аполон в Делфи. И точно на връщане от Делфи Едип среща своя истински баща Лай и му отнема живота след скарване за това кой да премине пръв през една теснина на пътя (изглежда, инфраструктурата винаги създава проблеми – било в древността, било в съвременността)..

Всъщност, пред Фройд е съществувала и друга възможност, сравнително по-находчива: да нарече комплекса на името на най-известния герой от библейската история, сиреч „комплекс на Лот” или „Лотов комплекс” (както прави с Едип, най-известния герой от тиванската история), пропускайки неговите „безименни” дъщери, след което в процеса на развитие и разпространение на теорията избраното название със сигурност е щяло да се сдобие с гражданственост и популярност. Да си я извоюва, както си е извоювал гражданственост и популярност Едиповият комплекс. И то такива, че се е превърнал в неотделима част от масовата култура.

И сега, между другото, щяхме да изследваме, проучваме, критикуваме, отричаме комплекса на Лот, а не комплекса на Едип. И много известната книга на Делюз и Гатари щеше да носи заглавието „Анти-Лот”, а не „Анти-Едип”. И именно Лот щеше да бъде досадното клише от евтините холивудски филми, с което най-малко щяха да ни бъдат спестени локвите кръв, обилно леещи се в тях – все пак библейският герой никого не е убивал за разлика от Едип; в Библията Йехова се нагърбва с тази задача да се гневи и погубва изпечилите се на пътя Му. Няма обаче такова нещо, виенският психиатър избира древногръцката вместо древноеврейската история и така предопределя в мъжка и в брутална посока четенето на открития от него феномен на човешката психика. И го предопределя така, че и днес дори по отношение на дъщерите се говори за Едипов комплекс, макар да е очевидно, че подобно говорене не почива върху никаква житейска истинност и справедливост. Вярно, още по времето на Фройд неговият ученик Карл Густав Юнг се опитва да въведе понятието „комплекс на Електра”, но със съмнителен успех. Обосновката му: това щял да бъде „женският Едипов комплекс” (ама че идиотски звучи!) Макар че и той – ако и швейцарски германец, а не австро-унгарски евреин, също би могъл да се обърне към Библията и историята на Лот. Не би – Юнг избира името на сестрата на Орест и Ифигения, насъскала брат си да убие майка им Клитемнестра и любовника ѝ Егист, за да отмъсти за смъртта на баща им Агамемнон. (Заради престъплението, че е вдигнал ръка срещу майка си, ериниите не дават мир на Орест, чак Аполон трябва да се намеси, за да укроти гнева им, както разказва Есхил в „Орестия“.) Дъщерите на Лот отново са забравени: за съвкуплението с баща им цари пълно мълчание и във Виена, и в Базел, все едно двете нямат нищо общо със скандалната теория на доктор Фройд.

А може би разковничето е точно тук – че имат твърде много общо, прекалено много общо със скандалната негова теория. Защото със сигурност биха я направили още по-скандална. Фройд с върховна безцеремонност се вмъква в най-интимното място за всеки бюргер – в леглото му, и ако заедно с това оскверняване беше посегнал и на Библията, тогава вероятно биха го пребили с камъни. Не че с Едип и неговия комплекс нещата се разминават без съпротива и по в кротост – известно е например, че на прословутото аутодафе в Берлин на 10

срещу 11 май 1933 година млади нацисти изгарят книгите на виенския лекар със заклеяващото: „Срещу преувеличението на инстинктивния живот, разрушаващ духа, за благородството на човешката душа, аз хвърлям в огъня писанията на Зигмунд Фройд”. Според мнозина изследователи вдъхновителят на Хитлерюгенд Адолф Хитлер в младостта си също е имал свой вдъхновител – кмета на Виена Карл Люгер, водач и радетел за т.нар. „християнски социализъм”. Люгер управлява имперската столица от 1897 до смъртта си през 1910, тоест в годините на най-буйното разгръщане на психоаналитичното учение („Тълкуване на сънищата” излиза през 1899-а, макар да носи на титула си годината 1900-а). Виенският бургмайстер е флиртувал с идеите на антисемитизма, следователно Фройд като евреин така и така е бил под подозрение, затова май хич не му се е искало сам и доброволно да влезе в устата на вълка. Не стига, че разрушава устоите на здравето германско семейство, но да посяга и на Библията, за да доказва вредното си, противообществено и антиестествено учение – е, това вече е прекалено! Патриарха сам е говорил за себе си, че е един „стар, жалък на вид евреин” – и това на рождения си ден (6 май) през същата 1900 година, когато навършва едва 44-и (с цели пет години по-млад от мен в момента!) Следователно да покани нарочно хищника на антисемитизма в дома си на улица „Берггасе” 19, нещо повече – да рискува свидната му рожба да бъде задушена в зародиш – Фройд не би допуснал такова нещо. По-нататък, когато учението укрепне – може, да! Преровете тогава Библията и, моля ви, открийте там Едип! Защото той е навсякъде... Може и да е в рокля, няма значение, но го търсете после, не сега, сега не! Сега е опасно, сега не бива! Някои от неговите ученици наистина по-късно правят скрупульозни анализи на библейски и други митологични разкази; за самия Фройд знаем, че книгата му „Мойсей и монотеизмът”, в която обявява Мойсей за египтянин, а също и че пророкът е не един, а двама, е посрещната на нож от религиозните кръгове от всички изповедания. А тя излиза чак през 1939, в годината на неговата смърт! Еврейската общност е възмутена, издаваният в Йерусалим вестник „The Palestine Review” публикува рецензия, в която нарича Фройд „невеж грубиян и истински осквернител”, а философът Мартин Бубер изпада в такава ярост, че тутакси публикува опровержение, в което определя произведението на своя сънародник като „окаяно, ненаучно и основано на

недоказуеми хипотези”. Католиците също се нахвърлят: в „Catholic Herald” – лондонски религиозен вестник, някой си отец Уинсън МакНаб се кахъри, че „не може да цитира някои страници от „Мойсей”, защото те ни карат да се питаме дали авторът не е сексуален маниак”. И всички тези разлютени гласове, когато Фройд прилага своята теория за Едиповия комплекс върху „Изход”, а представятели си какво би било, ако беше взел за основа библейската история за Лот и беше назвал с нейно име открития от него шокиращ психически феномен?! Щяха да го вдигнат на вилите си, да го одерат жив и да изложат чучелото му за назидание на площада... Той много добре е знаел какво може да му се случи, затова е предпочел да си премълчи и да се обърне към древногръцката, не към древноеврейската митология. С други думи, увърта с цел минимализиране на щетите.

Първо Фройдово увъртане: Не пипай Библията, за да не ударят психоанализата!

Но когато печелиш, не знаеш какво губиш. И обратното: Фройд със сигурност е смятал, че постъпва умно, ненамесвайки Библията, избутвайки на преден план сюжет от древногръцките митични разкази, за които всички са убедени, че не са особено морални и достолепни. Зевс например се прави на какво ли не – от бик до златен дъжд, само и само да прелъсти поредната женска, разпръхтяла ноздрите му; Федра се домогва похотливо до доведения си син Иполит; Аякс Ойлеид изнасилва Касандра върху олтара на Атина Палада при превземането на Троя; Аполон и Артемида избиват с нищо необидилите ги деца на Ниоба; Афродита и Арес слагат рога на Хефест както и където сварят; Тантал поднася като основно ястие в менюто на боговете собствения си син Пелопс; Медея пробожда децата си, за да нагости с тях мъжа си Язон; а Хермес в тази компания е като невинно агънце – той просто си краде крави ... В строгия и въздържан викториански XIX век това хем е възмущавало, хем не е правело впечатление – на старите елини с техните необузданости и хюбриси всички им били свикнали. Дотолкова, че Гилбърт Кийт Честертън, пишейки за свети Франциск от Асизи, без колебание твърди, че появата на светеца всъщност обозначава край на епитимията, тоест край на пречиштането, на чистилището, през което човечеството е трябвало да премине, за да се измие от греховете на

античността, изобилно натрупани от гърци и римляни. Един англикански пастор пък – Джон Хенри Грей (1823-1890), свещеник на Британското консулство в Хонконг, известен с книгата си за съвременния нему Китай, който по принцип никак не е ласкав към китайците и тяхната религия, ги хвали обаче, че – видите ли, за разлика от гърци и римляни в митичните им истории нямало събития, които да са толкова много в разрез с добрия вкус и с високия морал. Интересното в случая е, че пастор Грей въобще не се сеща за митичните разкази в Библията, които също изобилстват със скандални случки (послужили, ако си спомняте, за пълната с подигравки „Забавна Библия” на Лео Таксил – псевдоним на френския писател и журналист Мари Жозеф Габриел Антоан Жоган-Пажес, която доста горещо ни препоръчваха в часовете по атеистично възпитание в училищата на социализма), напротив – пропагандира я като възвишен пример за благочестие и добротворие. За разлика от него българските свещеници през Възраждането са си давали сметка, че Свещената книга крие в себе си никак не малко по така разкази и юношите не трябва да я четат – защото съдържала „съблазнителни истории”: Петко Р. Славейков свидетелства, че монасите от Преображенския манастир отказали да му я дадат, защото „не било добре Библията да се чете в такава млада възраст”.

Така или иначе, премълчаването (или забравянето) през XIX век на извършеното от Лот и дъщерите му след погубването на Содом и Гомор говори достатъчно убедително за това какво би се стоварило върху Фройд, ако тъй срамната за човешкия род негова теория той беше илюстрирал с герои от „Битие”. Докторът изглежда се е побоял, решил е да не посяга на свещената книга, което обаче ни подсказва: той е бил склонен да се съобразява с авторитета на догмите и да се въздържа от действия, които биха били сметнати за осквернителни. Нещо повече, всичко това говори, че той сам себе си е бил склонен да възприема като висш авторитет – пастор и учител, и съответно съставител и пазител на догми. Съществуват според него сакрални учения – някои повече, други по-малко сакрални – и те по никой начин не бива да се подлагат на съмнение. Психоанализата особено! Най-вече психоанализата! Знаем колко се е възмущавал от всеки, дръзнал да наруши неприкосновения постулат за Едиповия комплекс и за изтласканата сексуалност като главен

принцип, ръководещ човешкото поведение. Според Фройд например „измяната” на Алфред Адлер и Карл Густав Юнг е сравнима по отношение на психоанализата единствено с пораженията, нанесени ù от Световната война: „Онова – споделя той в писмо до своя уелски последовател, превърнал се впоследствие в негов официален биограф, Ърнест Джоунс, – което Юнг и Адлер оставиха да оцелее от нашето движение, бе разрушено от конфликта между народите.” Прекомерно изявление, разбира се, но виенският психиатър изглежда никак не се е съмнявал в истинността на своите думи. Вероятно поради това точно по идея на Джоунс през 1912 година шестима от най-преданите ученици на най-първия психоаналитик – Карл Абрахам, Ханс Закс, Шандор Ференци, Ото Ранк, споменатият вече Джоунс и Антон фон Фройнд, към които се присъединява и самият Фройд, образуват таен комитет, призван да съхранява, пази и брани устоите на учението от външни и вътрешни врагове. А за да се скрепи дружбата помежду им и да се засили вярата им в психоанализата единствено в нейния класически фройдистки („библейски”) вариант, Фройд подарява на членовете на тази своеобразна „масонска ложа” полускъпоценни камъни от своята гръцка колекция, които биват монтирани върху еднотипни златни пръстени. Все едно свети Зигмунд и неговите шестима апостоли! Тези пръстени впоследствие се предават или като наследство – Ана Фройд получава този на Ото Ранк, когато той се отдалечава теоретично от тезисите на своя учител, или като награда – Фройд връчва такива на принцеса Мари Бонапарт – правнучка на брата на Наполеон Люсиен, на изумителната със своя живот спътничка на Ницше (философът дори ù поискал ръката) и по-сетнешна муза на Райнер Мария Рилке, рускинята от немски произход Лу Андреас-Саломе (Луиза Густавовна фон Саломе), както и на Жана Лампл-де Гроот, холандска еврейка, една от най-преданите последователки на австро-унгарския си събрат... Няма какво да се лъжем: Фройд непрестанно твърди, че психоанализата е наука, но в същото време не позволява никому да излезе извън параметрите, наложени от него върху тази „наука”; което вече я прави съвсем не наука, а по-скоро нещо подобно на религия. А това ни дава донякъде и отговор на загадката защо той е предпочел Едип пред Лот и елините пред евреите.

Разбира се, днес е трудно да преценим категорично (след като се заровим в архивите на психоаналитичното движение) причините, поради които Фройд пренебрегва библейския разказ за сметка на древногръцкия: дали защото е искал да предпази психоанализата, или защото я е разглеждал като сакрално учение, сходно с това на юдейските пророци; както е трудно да преценим дали тъкмо предпазливостта го довежда до догматичността, или пък догматичността му е причина за предпазливостта, но фактът е неоспорим: Фройд – макар и разглеждащ своето учение като наука, е доста повече склонен да го възприема като окончателна истина, срещу която нищо не може да се противопостави, а не като възможна хипотеза, подлежаща на „фалшификация”, по удачния израз на сър Карл Попър. С което изпраща психоанализата там, при „благата вест”, която се нарича също така и евангелие и на която никой и нищо не трябва да противоречи.

Първо Фройдово объркване: Не пипай психоанализата, тя е като Библия!

Фройд, установихме, е ревнив към своето учение. Също както еврейския Бог, Който неведнъж заявява в Стария завет, че е Бог ревнив и не може да търпи Неговият народ да се кланя на други богове: „Да нямаш други богове освен Мене!” Онова, което прави Исус със Своята проповед, е радикално да преобърне тази ревност, да я замени с любов. Докато Йехова не обича, Той ревнува: Мойсей жестоко наказва своите, когато – освободени от присъствието му и зашеметени от отсъствието му, тръгват да се кланят на златния телец. Прочее, практиката на изслушване в психоанализата, въведена от Фройд, доста силно прилича на начина, по който се държи със своите поклонници библейският Яхве, Който е само Глас и никога Образ. Не напразно евреите (в това са последвани от мюсюлманите) не признават човешките изображения – Всевишният ги е забранил и отрекъл, невявайки се в линии и очертания нивга. Господ най-много да гори без да (я) изгаря в някоя пламтяща къпина и тъкмо поради това в Корана Аллах се изобразява като бумтящ огън. Тъй и психоаналитикът не се явява визуално по време на терапевтичния сеанс, а седи на стол зад главата на клиента. Той самият лежи на кушетката и разказва сънищата си на принципа „казвай всичко каквото ти дойде на ум” с трепет очаквайки кога ще прокънти гласът на тълкувателя, който безапелационно ще му каже какво точно означават

фантазиите му. При асоциативния тест практиката е същата, разлика никаква. До лежащия на кушетката клиент достига единствено звук, не образ: психоаналитичната терапия е заимствала много от гръмовния глас на Яхве, тъкмо от Него тя се е научила повече да определя, отколкото да слуша. Фройд е въртял и сучел, от девет кладенци вода е носил и през девет планини до десета е стигал само и само да доведе конкретния психичен проблем до безсъзнателното и Едип. Включително и за себе си: „Която и да е тази жена в моя сън, аз съм уверен, че тя е свързана по някакъв начин с моята майка!“ Не напразно Делюз и Гатари се възмущават: „Колкото до Едип, това е още един начин да се кодира некодиремото, да се кодифицира онова, което се укрива от кодовете, или да се изместват желанието и неговия обект, да бъдат улавяни в клопка.“ В някаква степен всеки, подложил се на психоанализа, е поредният нов стар Едип – той/тя губи своята индивидуалност, за да се превърне във винаги същия древногръцки герой, който убил баща си и се оженил за майка си. Според Фройд всеки човек е този сбъркал/сбъркан Едип, цар на Тива и герой на Софокъл, а който твърди, че не е – лъже! Рециклиране, възстановяване и затвърждаване на Едип – това е в най-общи линии психоаналитичното „лечение“. С други думи, Едип като Прокруст: който е дълъг, ще бъде отрязан; който е къс, ще бъде разтеглен. Психоанализата изравнява, изглажда различията: дали ще си Анна О., Дора, „малкият Ханс“, „човекът с вълците“, „човекът-плъх“ или „председателят Шребер“, тя винаги ще стигне до героя на Софокъл и до идеята, че щенията на Едип, тиванския владетел, стоят в основата на проблемния (ти) случай. А случаят (ти) понякога е толкова „проблемен“, че продължава цял живот и никаква психоанализа не успява да (ти) помогне: Сергей Панкеев, по-известен в психоаналитичния канон като „човекът с вълците“, за първи път посещава Фройд през 1910 година и чак до смъртта си във Виена през 1979-а на 92-годишна възраст не прекратява терапевтичните си сеанси, сменяйки психоаналитик след психоаналитик (последният, когото е посещавал, е д-р Вилхелм Золмс-Рьоделхелм), превръщайки се по този начин в своеобразен храненик на цялото психоаналитично движение. Между другото, неговият случай предизвиква бурни дискусии между Фройдовите паладини заради разминаването между диагнозата, която му поставя Патриарха и диагнозата, поставена му по-късно от Рут Мак-Брунsvик – американка от Чикаго,

бивша пациентка на Фройд. Според учителя Панкеев е жертва на невроза, докато Мак-Брунsvик твърдо държи на психозата. Разликата е съществена, в психоанализата неврозата и психозата са две съвсем различни, да не кажа тотално противоположни психични разстройства: „Неврозата не отрича реалността, само дето не иска нищо да знае за нея; психозата отрича реалността и се опитва да я замени”, пише виенският психиатър в „Невроза и психоза”. Особено важно е да се установи правотата (или не) на единия или на другата от гледна точка на възможността за лечение на психичното разстройство: според класическата психоанализа неврозата подлежи на успешна терапия, докато при психозата психоаналитичните усилия са единствено загуба на време. В тази връзка, ако се върнем на „човека с вълците” (който в края на живота си категорично подкрепил диагнозата на Фройд, отхвърляйки тази на Мак-Брунsvик), и изхождайки от почти наркотичната му зависимост от психоаналитичните сеанси, може би ще сме по-близо до истината, ако предположим, че болестта му – независимо от огромния авторитет на родоначалника на учението – е била точно психоза, а не невроза. Рут Мак-Брунsvик всъщност е била права! Но нека вече оставим Панкеев, защото по-важното в случая е върху каква точно основа Фройд гради своя извод за успешно лекуване на неврозите и неуспешно лекуване на психозите: теоретичната му конструкция се издига върху способността за пренос. Пренос са всички онези протичащи токове между психоаналитик и клиент, когато чувствата, които изпитва последният/последната към своя баща, биват инвестирани в личността на неговия/нейния лечител. Фройд е категоричен: тъй като психотиците не могат да осъществяват пренос, те не подлежат на психоаналитично лечение.

Според преподаващия във Франция бразилски професор по психоанализа Луиз Едуардо Прадо де Оливейра обаче причината за категоричното твърдение на Фройд е прозаично друга – просто „той не понася негативния пренос”. Негативен пренос, тоест пренос, при който лекуваният не приема безпроблемно думите на лекуващия, а ги поставя постоянно под съмнение и му противоречи. Накратко, авторитетът на психоаналитика е под въпрос: негативният пренос е пренос, при който психоаналитикът не е някакъв бог, комуто пациентът вярва безпрекословно, слуша гръмотевичния му глас и се подчинява без следа от

възражение – както Авраам на Йехова и евреите на Мойсей, а е нещо като сатана, чиито лъстиви слова непрекъснато биват оспорвани и проверявани, отричани и неприемани. Никак не е случайно, че точно при такива негативни преноси психоаналитичната терапия е претърпявала крах: случаят „Дора” е такова крушение, което френските биографи на Фройд Рене Мажор и Шантал Талагран признават, макар и с половин уста: „Смятана за провал по личното признание на Фройд, тази анализа остава като пример за грешките, свързани с една едва зараждаща се техника, направени заради огромното желание да се подкрепи теорията с факти.” Тоест, казано по балкански грубо и директно, а не по френски елегантно и деликатно, провалът е заради „насилието”, упражнено от Фройд, за да приеме Дора (нейното истинско име е Ида Бауер) безпрекословните постулати на психоаналитичното учение. Непременно да се съгласи с него, да признае правотата му! Разбира се, за да избегне обвинения в догматизъм, Фройд прибегва до един прием, известен отколе – крещи с пълно гърло „Дръжте крадеца!”, макар че – откъдето и да погледнеш, „крадец” всъщност е той и никой друг освен той: Фройд предвидливо се застрахова в своята прочута книга „Въведение в психоанализата”: „Именно тази съпротива, на която се натъква тълкуването, при работата на съня трябва да определим като цензура. Съпротивата срещу тълкуването е обективизиране на съновната цензура. Тази съпротива доказва също, че силата на цензурата не се изчерпва с изопачаването на съня, след което да угасне, а че цензурата продължава да съществува като постоянна институция, поддържаща изопачението.” Гениален ход, мъртва хватка: колкото повече се съпротивляваш на моето тълкуване на твоя сън, толкова повече си болен и състоянието ти е тежко, много тежко... Казано иначе, цензор си, когато скачаш срещу моята цензура. Или: колкото повече ми противоречиш, толкова повече не си прав, толкова повече си болен. Така стигаме до:

Второ Фройдово увъртане: Психоанализата е толкова повече истинна, колкото е повече отричана!

Това обаче не намалява психоаналитичните „ересиарси”, напротив – увеличава ги. Като всички те в една или друга степен се дистанцират от върховенството тъкмо на Едиповия комплекс. Адлер беше пръв, Юнг и Фром, Ранк, Райх, Хорни, Съливан, Ериксон, Лакан (с жената не съществува) – колкото и

да се опитва д-р Зигмунд Фройд и неговите най-верни последователи да запазят чистотата и неприкосновеността на учението, това хич не им се удава. Причината е отчасти и в авторитарния нрав на учителя – той е гълчал и най-верните си ученици, разривът му с Ференци, един от най-отдадените му „схолари”, е проява точно на тази акцентуация в характера на Фройд: в основата на различията им стои именно въпросът за преноса – унгарецът се е притеснявал пациентът да не развие твърде силна зависимост към личността на психоаналитика (тук трябва отново да си спомним Панкеев), докато за австро-унгареца това не е представлявало проблем. Дори напротив, струва ми се, че според него колкото по-силна е зависимостта, толкова по-сполучливо ще е лечението. С други думи, пациентът е трябвало да бъде подчинен, за да бъде излекуван. И никак не е случайно, че Фройд оплаква с горчиви сълзи ранната смърт на своя приятел и последовател Карл Абрахам, който дотам не е поставял под съмнение авторитета на своя ментор, че дори повтаря неговия семеен модел. Към Абрахам Фройд питаел бащински чувства, Абрахам, от своя страна, изпитвал синовни. Той, между другото, е авторът на най-популярната класификация и стадиализация при развитието на либидото – орално, анално и генитално (Фройд добавя към тези три стадия фалическият и латентния, като за фалическият твърди, че тогава Едиповият комплекс действа най-силно). Берлинският ученик на Фройд е един от най-верните му последователи, с „гуруто” си почти не е влизал в конфликт, изключая един спор по повод конгреса на Международната психоаналитична асоциация през 1920-а в Хага; който конфликт е плод, смятам, тъкмо на неговата квази-патриархална зависимост от виенския му учител: Абрахам настоявал Фройд да се яви на конгреса като магистър и водач и да говори в качеството си точно на такъв за своите изследвания върху психологията на масите, обаче последният му се противопоставя: „Казвате, че събирането няма никакъв шанс за успех, ако аз не съм там. Точно срещу това поведение искам да се боря. Опитайте само и ще видите, че ще се получи. Утре или вдругиден ще се наложи да го направите. Затова започнете от днес.” Тези изречения, естествено, веднага могат да ни накарат да мислим, че Фройд не е чак такъв авторитарен тип, за какъвто го обявих (макар че интонацията им – заповедна и категорична, въобще не ме

опровергава, напротив – подкрепя ме), но, за жалост, епистоларните думи твърде често се разминават с житейските дела.

Мнозина са изключените от психоаналитичната асоциация – Адлер е първият пострадал като Фройд вкарва в действие целия си авторитет, за да постигне целта си; а неговите нападки срещу несъгласните с Едип (пък и не само с Едип) понякога прескачат доста отвъд добрия тон. Казва за Юнг в „За историята на психоаналитичното движение” – бележка, написана през 1914: „По онова време не предусещах, че подобен избор ще донесе нещастие, въпреки всичките преимущества, които изброих: бях попаднал на човек, неспособен да стане сам авторитет, а енергията му се изчерпваше единствено в безскрупулно преследване на собствените му интереси.” Двамата с швейцареца влизат в яростна полемика, в която Юнг въобще не остава длъжник на учителя си: изтъква, че Фройд изобщо не може да разбере и никога няма да разбере германската психика, независимо че имал германски предци в родословното си дърво, удряйки го по най-болното място – неговия еврейски произход. Психоаналитикът с еврейски корени Зигмунд Шломо Фройд е залагал изключително много на психоаналитика с германски корени Карл Густав Юнг, за да бъде измъкната психоанализата от „затвореното общество на виенското еврейство”, както отбелязват Мажор и Талагран. Той споделял пред своите ученици, недоволни заради несправедливото според тях предпочитание, засвидетелствано от него към психиатъра от Базел: „Вие повечето сте евреи и затова нямате шанс да спечелите привърженици за новата наука [...] Много важно е аз да създам връзки в други, по-широки научни кръгове. Вече не съм млад и съм уморен да водя постоянна борба. Швейцарците ще ни спасят!” Не го спасяват швейцарците, но се оказва, че няма и нужда – психоаналитичното учение се разпространява с нечувана бързина, постоянно печелейки нови и нови привърженици и адепти (сред най-известните са сюрреалистите и Салвадор Дали). Ала заедно с това – и нови, и нови „обновители” и „поправители”. Което, струва ми се, по някакъв начин е заложено в самата същност на психоанализата. Знаем хипотезата на Фройд за възникването на цивилизацията, експонирана в „Тотем и табу” – първичното племе, властният баща, едноличната собственост върху жените, потиснатите синове, разбунтуването им, убийството на бащата, последвалата анархия,

оргиите на кръвта, но и на спермата, невъзможността да се продължи така, сключеното споразумение, забраната на инцеста... Откъдето и да се погледне, една чисто Едипова ситуация. Книгата излиза през 1913-а, в навечерието на Първата световна война, година преди това Юнг вече е уведомил Фройд в писмо от Америка, че е намерил начин да елиминира „планетарната” съпротива срещу новото учение – необходимо било единствено да се откаже психоанализата от Едиповия комплекс и от идеята за детската сексуалност (което в общи линии е едно и също). По този повод двамата водят дълга кореспонденция, която се ожесточава все повече, разминаванията се задълбочават до онзи миг през 1914-а, когато швейцарецът напуска Международната психоаналитична асоциация, за да работи върху своята „аналитична психология”. Съвпадението е показателно и потрися със своя драматизъм и борба за власт, демонстрирани и от двата „воюващи лагера”: преди Юнг Фройд се е разделял с много свои ученици и съмишленици – през 1911-а е прогонен Адлер – първият председател на знаменитото „Психологическо общество в сряда”, към което се числят още Вилхелм Щекел, Рудолф Райтлер и Макс Кахан, но разривите никога не са били така манифестно безпардонни и брутално безцеремонни и от двете страни. Дотогава винаги Фройд е решавал кой е достоен да бъде част от неговия кръг и кой трябва да бъде прокуден: от участниците в това прочуто „Общество в сряда” например почти никой не успява да работи съвместно с основателя на психоанализата за по-продължителен период от време: Щекел се оттегля през 1914-а (не без значение за решението са злословията на „другаря му от сряда” по негов адрес – в писмо до Ференци от 17 октомври 1912-а Фройд заявява: „Щекел е прасе, той постоянно сее около себе си недоволство и дребнава завист, разпалва възмущение по най-нищожни поводи”), и макар че по-късно прави опити да се помирят, Фройд никога повече не му протяга приятелска ръка; Кахан се разграничава седем години по-рано; единствено Райтлер остава до края на живота си (умира през 1917-а) член на Виенското психоаналитично дружество, наричат го дори „втория психоаналитик”, но е подчертано резервиран. За това говори фактът, че макар близо до Фройд, едновременно поддържа топли отношения и с Щекел, сътрудничейки на издаването от него списание „Zentralblatt für Psychoanalyse” („дивият психоаналитик” – прозвището, с което е

известен Щекел, успява да изтръгне органа на Виенския кръжок от Фройд след дълги спорове и сложни интриги). Всъщност едва ли ще сгрешим, ако решим, че именно примирението на Райтлер с титлата „втори психоаналитик” способства той да не бъде изгонен. Вторият никога няма да бъде първи, нито пък някога ще бъде най-главен и прочут – името Райтлер е познато на малцина, докато Фройд го споменават и хлапетата от детската градина.

Така или иначе, поне в началото, пък и след него психоаналитичното движение се е раздирало от вътрешни личностни и групови противоречия и противоборства, което ни връща към „Тотем и табу” и към предположението, че разгърнатата там теория не е нищо друго освен кодиран разказ за съперничествата, избликнали в началните години от развитието на учението. (Твърде е възможно от точно тези разпри и борби да черпи Адлер, за да стигне до своята идея за „стремежа към превъзходство” като първичен жизнен инстинкт, определящ социалното поведение на индивида в така назованата от него „индивидуална психология”.) В зората на психоаналитичното учение непрекъснато някой от синовете е посягал към бащата-Фройд, непрекъснато някой е оспорвал властта, авторитета и правотата му, за да обладае психоанализата-жена. (Да не забравяме, че двамата други „бащи” на психоанализата – Вилхелм Флийс и Йозеф Бройер – са отстранени още в началото от Патриарха с елегантен финт.) В случая обаче е по-значимо друго: това са все мъжки противостояния, все мъжки състезания и борби, мъжки агон, ако щете (сред зрителите на древногръцките стадиони по време на Олимпийските игри не са допускани жени), и също както в „Тотем и табу” жените са единствено плячка и награда, така и в първите години на психоанализата те са също такава плячка и награда (едва ли е случайно, че най-отначало са анализирани именно жени – Анна О., Дора). Жените са пасивни, миманс, фон, меренето на (интелектуални) сили е мъжка работа: Едип си премерва силите с Лот и му взема живота, а след това и жената; Фройд си премерва силите с Адлер, Щекел, Юнг, за да не ги допусне до лидерство, а след това и до „своята” психоанализа. От което произтича, че изборът му синът на Лай (а не дъщерите на Лот) да даде име на комплекса, открит от него, е не само заради тактически съображения, а има и дълбоки личностни корени и основания: Фройд в известна степен е непобеденият от Едип Лай –

бащата, който успява да се спаси от детрониране и низвергване. И да запази за себе си психоанализата-Йокаста. Психоанализата, която (както по всичко личи) е жена, е трофеят, наградата в тази игра/война. Парадоксална ситуация: Лай-Фройд воюва, за да утвърди своя Едип, защото ако не го стори, ще бъде мъртъв; Едип трябва да е жив, за да е жив и Лай-Фройд. И Фройд успява да защити Едип, да го спаси и отбрани, защото против него тръгват по типично мъжки начин – с нож и със секира („Като не щеш мира, на ти секира!“), както гласи поговорката на Крум Страшни), докато ако бяха тръгнали по женски – със съблазняване, с лъстиви и галещи ухото слова, с вдигната за негово здраве и в негова чест чаша вино, и с полузагатнати и обещаващи женски прелести (както тръгват към Лот неговите дъщери), той едва ли би могъл да устои, твърде възможно е било да поддаде и да се предаде. Виенчанинът винаги е бил благосклонен към своите последователки, докато към мъжете е подхождал първоначално покровителствено, по бащински, а впоследствие, ако се наложи – и безпощадно, стоварвайки върху им целия свой „пророчески“ авторитет и „йеховистки“ гняв.

Фройд, между другото, твърди съвсем сериозно, че: „както гълъбът на Кант, който не може да лети без съпротивата на въздуха, така и психоанализата не би могла да открие своя път без силните съпротиви, противопоставени ù от силите на потискането“. И заради това е търсил битки, не празненства: всички общества, които е съграждал по пътя си, са общества за война, не за пируване; бойни дружини, не куртоазни кръгове. Фройд е рицар-кръстоносец, не галантен любовник: когато приближава бреговете на Америка, със задоволство произнася знаменитите думи (свидетелството е на Юнг): „Те не знаят, че аз им нося чумата“. Той е предизвиквал, провокирал, дразнел, арогантствал чак, защото, според него, това е бил пътят, по който психоанализата би могла да укрепне, да си извоюва позиции, да спечели света. В своето научно поведение Фройд прилича повече на суровия и войнствен пророк на исляма Мохамед, отколкото на кроткия и въздържан вестител на християнството Иисус. Или, ако се обърнем конкретно към библейския текст, той е много повече суровите и войнствени Давид, Мойсей, Герион и Юда Макавей, и много по-малко кротките и въздържани Авел, Сим, Йов и Йосиф. И също както Лай е напердашил с камшика си Едип на пътя, така и той пердаши де когото свари, за да го принуди да се бие, да влезе в сражение, да му

се опълчи. Сам признава: „С две от своите твърдения психоанализата оскърбява целия свят и си навлича неговата неприязън [...]”: тоест, колкото повече съпротива, толкова повече прогрес... Колкото повече (Лайови) битки по пътя, толкова повече победи за Едип. И тук вече сме при:

Второ Фройдово объркване: Няма друга психоанализа освен Едиповата и аз съм нейният пророк!

Едиповият комплекс, следователно, е най-важният елемент в класическата Фройдова психоанализа, маркерът, по който можем да я познаем; нейната, ако щете, *diferentia specifica*. Не случайно всеки, който иска да се отграничи от Фройд, първо отрича Едип: Адлер със стремежа към превъзходство, Юнг с колективното безсъзнателно и анимата и анимуса, Карен Хорни с „базисната тревога”, Вилхелм Райх с „оргонната енергия”... Фройд обаче твърдо държи на Едиповия комплекс, не е давал дума да се изкаже срещу него. Напълно разбираемо – ако Едип отпадне от динамичната личностна постройка, съградена от него, ще пропадне и цялостната му теория за тълкуване на сънищата, забравянията, грешките, вицовете, спомените, *déjà vu*-то и всички останали психични феномени от подобно естество. Стройната му и елегантна интерпретативна схема би се сринала в целокупност, а – както прозорливо отбелязва Пол Рикьор: „психоанализата е една интерпретация на културата в нейната цялост”, тоест пропадне ли интерпретацията, пропада и психоанализата. Едиповият комплекс е фундаментът на Фройдовото учение (парадоксът е, че самият термин „комплекс” е предложен и въведен от Карл Густав Юнг), неговият създател му отрежда всеобхватно влияние както върху регулативните, така и върху конститутивните съзнателни и подсъзнателни психични процеси, съставляващи и динамизиращи личностната структура на всеки човек без изключение. Пише с категоричен тон: „Очевидно в душата ни има вътрешен глас, който е готов да признае неотразимата воля на съдбата в „Едип цар”. В историята на цар Едип действително има такъв момент. Неговата съдба ни пленява толкова много, защото би могла да стане и наша съдба, защото оракулът ни е дарил с проклятие, както и Едип още преди да се родим. Може би на всички ни е съдено да отправим първото си сексуално чувство към майката и първата си ненавист и насилствени желаниа към бащата. Нашите сънища ни

убеждават в това. Цар Едип, който убива баща си Лай и се жени за майка си Йокаста, представлява само осъществяване на желанието от нашето детство. Но по-щастливи от него, ние сме успели да победим нашето сексуално чувство към майката и да забравим своята ревност по отношение на бащата. Човекът, осъществил това първобитно детско желание, вселява у нас тръпки на ужас. Ние се разграничаваме от него с цялата сила на процеса на изместването, което претърпяват в душата ни тези желаниа от самото ни детство. Излагайки престъплението на Едип, поетът ни кара да опознаем своето „Аз”, в което все още са живи същите импулси, макар и в потиснат вид. И ние, също като Едип, живеем без да осъзнаваме противоморалните желаниа, натрапени ни от природата. Когато ги осъзнаем, отвръщаме очи от епизодите на нашето детство.” (Цитатът е от „Тълкуване на сънищата”, но първото позоваване върху Едип на Софокъл, направено от Фройд, е в негово писмо до Флийс от 1897 г.)

Най-забележителен тук обаче е не Едиповият комплекс и разпростирането му върху всички хора, най-забележителен е начинът, по който употребява думите д-р Зигмунд Фройд: казва „всички”, след което веднага концентрира мисълта си върху представителите на мъжкия род – „първото си сексуално чувство към майката”, „първата си ненавист към бащата”. Но този акт на редукция и сегрегация не му стига и той продължава в същия тон и дух: „ние сме успели да победим нашето сексуално чувство към майката и да забравим своята ревност по отношение на бащата”. Едиповият комплекс е в наличност у всички, но единствено и само, ако тези всички са мъж(е). Жените изобщо не са всички, жените са извън всички. Акт на тотално пренебрежение, нещо повече – на пълна амнезия за съществуването на жената. Разбираме всъщност от това общо за класическата психоанализа място, че дъщерите на Лот са не просто избрани и пренебрегнати от Фройд, те са направо забравени и отхвърлени от него. Казано иначе, отречени са в своето битие. Нямамо ги е и никога не ги е имало: Фройд избира Едип не поради друго, а единствено защото Едип е мъж. В очите на първия психоаналитик това е неоценимо ценно, най-висша ценност. Дотам, че всяка възможност да престанеш да бъдеш мъж според него е най-голямо нещастие – „кастрационния комплекс”, от което може да има само едно-единствено по-най-голямо нещастие – обречеността да не си мъж, „завистта към пениса”. Прочее,

мнозина тълкуват прословутата му пура и нежеланието му да откаже пушенето (заради което всъщност се разболява от рак на челюстта и в крайна сметка се оказва, че тъкмо пурата го вкарва в гроба) в този именно интерпретационен ключ – страх от кастрация, контра-отказ на отказа да се вижда във фалоса висша ценност.

Григорий Чхартишвили, познат на българския читател като Борис Акунин – автор на поредица от криминални романи за Ернст Фандорин и монахинята Пелагия, твърди обаче в своето изследване за литературата и самоубийството „Писателят и самоубийството“, че Фройд всъщност прибягнал до евтаназия, че не умира от „естествена“ смърт: „Още през 1923-а Фройд моли своя лекар Феликс Дойч (съпруг на една от първите психоаналитички Хелене Дойч – б.м.) да му помогне „да си отиде от този свят с достойнство“. Тази услуга на умирация Фройд оказва неговият близък приятел доктор Макс Шур. На 1-ви август 1939-а Фройд официално прекратява своята практика. Когато състоянието му се влошава, а страданията му стават непоносими, Фройд напомня на своя лекар за уговорката. Шур прави на болния морфинова инжекция и Фройд умира в съня си“. Както и да е било, факт е: държиш пурата, нещо повече – вирваш я нагоре, тоест демонстрираш, че имаш фалос и че се гордееш неимоверно с него. Фалосът като имане. И това вероятно е една от причините Фройд – поне в първоначалния вариант на своята теория – да забравя жената, да не се сеца за нея; тя сякаш не съществува, няма я, като че ли не е част от човешкия род, не е част от онова *summa summagum*, наречено от него „всички“. Още по-любопитно е Фройдовото пренебрежение на фона на обстоятелството, че жените са играли съществена роля в живота и на малкия, и на големия Зигмунд. Като първороден, на всичкото отгоре момче, той е привилегирован в семейството: известно е, че майка му Амалия го наричала с умалително-възторженото „Mein goldener Sigi“ („Моят златен Зиги“) и то дори, когато вече доста бил попораснал и възмъжал. Тя доживява до 95-годишна възраст, умира на 12 септември 1930-а (когато Фройд е на 60). Домакинството въртяла с твърда, авторитарна, на моменти чак тиранична ръка. Според Юдит Бернейс-Хелер, племенница на Фройд по линия на сестра му Ана (Ана е годеница на Ели Бернейс и благодарение на тази връзка бащата на психоанализата се запознава с бъдещата си съпруга Марта Бернейс), баба ѝ често

избухвала, докато дядо ѝ Якоб почти не вземал участие в живота на фамилията – времето му било разделено между четене на Талмуда и други – еврейски или немски – книги в кафенето и дълги разходки в парка. Тя дори се чудела кой издържа семейството, след като Якоб не подхващал никаква работа. На масата дядото бил мълчалив, бабата била тази, която поддържала разговора. Бабата поддържала самоотвержено и първородния си син и винаги била на негова страна: сестрата Ана описва невръстния Шломо като мъничък домашен диктатор, който ѝ забранявал да чете Балзак и Дюма и единствен от всички дечурлига в къщата имал собствена стая и петромаксова лампа, за да може да отвори книга, когато си поиска. Веднъж се възмутил от шума на пианото, на което сестрите му вземали уроци – типичен и дори бих казал задължителен елемент от домашното възпитание на децата на средното бюргерство във Виена, след което уроците почти веднага секнали, а инструментът бил продаден. Фройд бил силно привързан към майка си, но и – изглежда – силно зависим от нея. В писмо до Карл Абрахам пише: „Майка ми ще навърши осемдесет и три тази година. Понякога мисля, че ако умре, това ще ми даде малко повече свобода.” Възможно е точно тази привързаност да е изиграла решаваща роля при избора му на съпруга – Марта доста прилича на Амалия поне по пълната си власт вътре в дома и също като нея посвещава изцяло живота си на своя съпруг и на семейството. Той прави кариерата, тя гледа къщата, но и я пази от злите духове на психоанализата: отсичала е неведнъж (свидетелството е на Джоунс): „Психоанализата спира до вратата на детската стая”. Фройд обаче не е имал нищо против такова състояние на нещата, напротив – според него точно такива те трябва да бъдат, ако са съобразени с правилата и границите на нормалното.

Сред огромното количество писма, които Фройд изпраща до Марта през времето на дългия им годеж, има едно, в което тонът и убежденията му са достатъчно ясни и прозрачни (написано е повод есето на Джон Стюарт Мил „Подчинението на жените”, което Фройд превеждал по онова време и което Марта прочела, за да му достави удоволствие): „Мисля, че и ти, и аз сме съгласни, че поддържането на домакинството, възпитанието на децата и грижите, които им се посвещават, обхващат напълно едно човешко същество [...] Немислимо е да се впуснат жените в битките в живота, както го правят мъжете. Трябва ли да

смятам моята мила и фина любима за съперница? В такъв случай бих ѝ казал, както направих преди седемнадесет месеца, че я обичам и че влагам всичките си усилия, за да ѝ спестя подобно съревнование, отреждайки ѝ изключителната сфера на умиротворена работа в моя дом.” Както се казва: No comment! Фройд без свян и угризения отрича на Марта всякаква социална реализация: тя трябва да е само един вид домашен дух (нещо като ларите на древните римляни), който се грижи всичко вкъщи да е наред, та да не се притеснява и да не е възпрепятстван онзи, чието призвание са именно социалните желания, тоест нейният съпруг. Ърнест Джоунс имал в тази връзка сериозни спорове със своя учител: смятал е, че либидонозните комплекси на жената водят своя произход от вродена и присъща единствено на момичето „женственост”, която съответно притежава и свои собствени закони на психично развитие и съзряване, а не – както заявявал Фройд за либидото, че било единствено мъжко и никога женско. Разбира се, оставям настрана факта, че хипотезата на Джоунс е горе-долу като онази, с която кажи-речи до края на XVIII век обяснявали защо някои неща горели по-добре от други, а именно – защото съдържали повече от специфичното качество „горяемост”; по-съществено е друго – че Джоунс, за разлика от Фройд, си е давал сметка за теоретичната несъстоятелност женската психика да бъде разкривана и обосновавана през мъжките комплекси и особености; че подобен подход е бил само замазване на проблема, не негово решение, и че, следователно, всички огъвания, чупки, гърчения, финтифлюшки и зигзаги, характерни за психоанализата, когато стане дума за жената, са плод на точно това пренебрежение, на точно това незабелязване, на точно това недооценяване. На амнезията, ако щете, за дъщерите на Лот. Фройд неведнъж е споменавал, че не разбира жената, знаем знаменития му въпрос: „Какво иска жената?” (формулиран по повод провежданата от него анализа на Мари Бонапарт), отговорът на който е едновременно простичък, но и неверен – жената иска фалос. С други думи, според класическата фройдистка теория жената иска да бъде мъж. И понеже винаги идва момент, в който тя осъзнава, че не може да бъде мъж (казано с речника на психоанализата това означава: там, където е било То, вече е станало Аз), тогава желанието ѝ се трансформира в заместващото желание да стане майка на момче – детето от мъжки пол щяло да ѝ компенсира

невъзможността да има пенис. Което ще рече, че – погледнато от класически фройдистки ъгъл, дъщерите на Лот извършват двойна компенсация – хем поемат пениса на баща си, хем раждат и синове, тоест – ако следваме логиката на психоанализата, те са се сдобили с цели два пениса – нещо, с което никой мъж не би могъл да се похвали. (Освен, може би, ако не се отдаде на хомосексуални мъжки любовни практики, което веднага ни навежда на мисълта, че всъщност педерастията е не инверсия на мъжкото, както смята съзателят на психоанализата, а по-скоро негова дубликация (удвояване): хомосексуалистът е два пъти мъж, а не непълноценен мъж, както се стараят да ни убедят bg шоутата и други подобни tv продукти. Не случайно в древна Гърция хомосексуалната любов е била на такава почит – практикуването ѝ май възмъжава повече, отколкото другата, хетеросексуалната. В Тива е съществувал Свещен отряд на любовниците, създаден според Плутарх от Горгид, който наброявал общо 300 човека. Благодарение на него Епаминонд успява за първи път да победи спартанците в сухоземна битка. Да напомня, че и содомитите са искали да „удвоят“ мъжествеността на ангелите, гости на Лот. В тази връзка няма да е излишно да се обърнем към рисунките на художника Тоуко Лааксонен за Том Финландеца, изобразяван от него толкова мъжествено и секси.) Двоен е фалическият „урожай“, прибран от Лотовите дъщери, защото пенисът на бащата е пенисът, към който се стреми всяко младо момиче; всеки друг пенис е заместител, сиреч сурогат, сиреч палиатив, сиреч ерзац. Проблемът при тях обаче е – и именно с това, изглежда, не може да се примири Фройд, – че те са в активната позиция, те са всъщност настояващите да се случи съвкуплението, тоест инцестът; те са, които вземат необходимите мерки, за да се изпълни, така да се каже, грехът. Те са инициаторките и активаторките. Което изобщо не се връзва с твърдото предубеждение на Фройд, че жените нямат активност, че жените са само бледо подобие и отражение на мъжа. А оттук следва, че всяко позоваване на дъщерите на Лот би означавало принизяване на мъжкото ego и либидо. И с друг Фройдов постулат не се връзват Лотовите дъщери: всичко онова, което той чрез Едип вкарва в областта на Id (То, тоест безсъзнателното), при Тама и Феине се оказва напълно съзнателно, напълно осмислено. Двете много добре знаят, че вършат нещо нередно, въобще нямат илюзията, че са праведни и

законосъобразни. Едип спи с майка си без да иска, те двете обаче спят с баща си, защото искат. Което Библията ни съобщава някак безстрастно, не като инцидент, повличащ след себе си колосални наказания. Содом и Гомор са унищожени преди инцеста, не след него. Докато Тива – нападната от чума – страда именно заради инцеста. Да не говорим за Едип, който си избожда очите, след като узнава истината. Неговото семе заради несъзнателното му прегрешение не спира да сее гибел и разрушения: синовете му Етеокъл и Полиник се убиват взаимно, дъщеря му Антигона се обесва, Исмена е убита от Тидей, внуците му също не намират покой – походът на епигоните, които превземат Тива; и колкото и да предвещава оракулът, че там, където ще бъде погребан Едип, ще царят мир, щастие и благоденствие, живото му потомство не се радва на такива блага и придобивки. За разлика от потомците на Лот и дъщерите, дали началото на велики племена, които се опълчвали не само срещу евреите, но и срещу доста по-могъщи народи от тях. Устоявали са дори на Навуходносор за разлика от своите братовчеди, да не споменавам, че победили израилтяните и си върнали земите, които последните заграбили от тях. Затова Господ, Който е Бог на Израел, им се заканва чрез думите на пророк Софоний: „Чух хулата на Моав и укорите на амонците, с които хулеха народа Ми и горделиво нарушиха границите му. Затова, заклевам се в живота Си, казва Господ на Силите, Израилевият Бог, Моав непременно ще бъде като Содом, а амонците – като Гомор, място, завладяно от коприви и солници – вечна пустота; останалите от народа Ми ще ги оберат и оцелелите от народа Ми ще ги наследят. Това ще стане поради гордостта им, защото укориха народа на Господа на Силите и се надигаха против тях” (Софоний 2:8-10). Йехова изобщо нямаше да е тъй бесен, ако моавците и амонците не бяха притиснали любимците му до стената, което значи, че въпреки инцеста на предците си, те се чувстват съвсем комфортно исторически и политически. Така да се каже, потомците на Лотовите дъщери са също като своите майки активни и можещи, също като тях находчиви и предприемчиви. От което следва, че женското начало съвсем не е толкова пасивно и плахо, както го описва Фройд, нито толкова вторично и имитативно, както ни учи класическата психоанализа. То е активно и можещо, находчиво и предприемчиво; то просто е различно от мъжкото, но му

е съвсем равностойно, а не е негова тъмна сянка и бледо подобие. И май точно това хич, ама хич не иска да приеме д-р Фройд.

Трето Фройдово увъртане: Забравам Лот и неговите дъщери, защото в противен случай трябва да забравя Едип цар и мъж!

Нелицеприятното мнение на Фройд за жените обаче не пречи той да има изключително много последователки, а самата психоанализа да се превърне в един от фундаментите на феминизма и на т.нар. „джендър“ изследвания. В невръстните си години учението привлича към себе си такива забележителни (днес със сигурност бихме ги нарекли „скандални“) жени – истински „медийни звезди“ като Лу Андреас-Саломе и Мари Бонапарт, правнучка на Люсиен Бонапарт, брат на великия Наполеон. За Лу Андреас-Саломе, дъщерята на Густав фон Саломе, немец от Прибалтика и генерал в руската императорска армия, Фройд се изказва особено ласкаво: „Аз подхващам мелодията, обикновено твърде простичка, а Вие добавяте към нея по-високите октави; аз отделям едно нещо от друго, а Вие съединявате във висше единство това, което е било разделено.“ Руската аристократка има цяла книга със заглавие „Благодарност към Фройд“ – заглавие, на което тя изключително много настоявала, независимо от искането на своя мистагог в дебрите на безсъзнателното да го смени на „Благодарност към психоанализата“. Мари Бонапарт от своя страна, Принцеса Гръцка и Датска, употребява всякакви средства, за да измъкне Фройд и семейството му от Виена, след като градът е завладян от „хилядолетния“ Трети Райх. Успява благодарение на близките си връзки с американския посланик Уилям Булит и на крупната за ония времена сума от 4 824 долара, която плаща на нацистите „за главата му“. Фройд, твърдят мнозина изследователи, подценил заплахата от германския хитлерофашизъм и точно заради това negliжиране пропуснал да изведе сестрите си от Австрия, вследствие на което те загинали в концлагерите – Роза (Регина Дебора) в Треблинка, Митци (Мария) и Паула (Паулина Регина) в Мали Тростинек, а Долфи (Естер Адолфина) в Терезин. Единствено най-голямата Ана успява да избяга и доживява до почти стогодишна възраст в Ню Йорк (1859-1955). Някои дори си позволяват да обвиняват доктора за тази небрежност, обяснявайки я с егоцентризъм, себичност и самовлюбеност – взел със себе прислугата, но не и сестрите си. Фройд наистина е страдал, твърди един изследовател на ранната

история на психоанализата, роденият в Швейцария канадски психиатър Анри Еленбергер, от „творческа болест“, изразяваща се в „интензивно ангажиране с дадена идея и търсене на някаква истина“. Болестта била типична, според Еленбергер, за „шамани, мистици от различни религии, философи и писатели“. Болният страда „от чувство за крайна изолация“, заболяването обаче приключвало бързо с „фаза на приповдигнатост“. Резултатът: „Субектът излиза от изпитанието с трайна промяна на личността и с убеждението, че е открил велика истина или нов духовен свят.“ Един вид обсебеност, от която не можеш да се отърсиш през целия си живот – прочее, нещо твърде познато на пишещите и въобще на занимаващите се с изкуство или наука. Нютон например е бил така завладян от Библията, че хвърля неистови усилия, за да определи точната дата, на която е разпнат Иисус – 3 април 33 година; да не говорим, че смята теологическите си трудове за най-значимото от всичко, написано от него. Бащата на социалната пазарна икономика и член на Кръга „Блумсбъри“ Джон Мейнард Кейнс, след като купува на търг за немалка сума част от Нютоновия архив, е неприятно изненадан, когато вместо бележки за гравитацията, открива предимно теологически изчисления и богоугодни писания. Силно разочарован, той заявява: „Нютон не е първият човек от Века на разума, той е последният от магьосниците.“

Фройд също омагьосвал хората около себе си и, както отбелязах, особено жените: Мари Бонапарт се анализира при него цели 13 години (от 1925 до 1938 г., когато той напуска Виена благодарение на нейната помощ); заради нея той въвежда практиката на т.нар. „прекъсната анализа“, при която пациентът преминава период на интензивни сесии в разстояние на няколко седмици, след което ги прекратява, за да ги продължи след няколко месеца и дори след година/и. Но най-магьоснически е въздействал Фройд върху дъщеря си Анна, единствената от семейството, която продължава делото му. Баща ѝ дори я определя като своята Антигона – дъщерята на Едип, придружила го до Колон, лобното място на тиванския цар. Съществува дори легенда, че на смъртния одър Анна била облечена с палтото на баща си и така умиротворена изпуснала последния си дъх. Дали това е истина, или измислица е трудно да се каже, но е факт, че тя е вярна спътница на Фройд до смъртта му, пренебрегвайки личния си

живот, за да изпълнява ролята на негова секретарка, колежка, защитница, болногледачка... Никога не е имала съпруг, нито деца, макар че основният ѝ принос в психоаналитичното учение е точно в областта на детската психология. За нейната привързаност към баща ѝ значение вероятно има и преносът: на 20 години Анна преминава анализа при Фройд като е известно, че сънищата ѝ били пълни с изстрели, взривове, насилие и смърт. Кое не е учудващо – терапията ѝ протича точно в разгара на Първата световна война. Някои биографи на Анна и на отношенията ѝ с нейния баща дават обаче на съновиденията ѝ друго тълкувание – те били израз на готовността ѝ да брани своя родител и неговата теория на живот и смърт. За подобна интерпретация спомоществувателства и самата Анна, тъй като признава, че в сънищата си често защитавала Фройд от негови врагове – истински или въображаеми. Той също я защитава при нужда: дъщеря му влиза в остър конфликт с Мелани Клайн по повод практиката на психоаналитично лечение на малки деца, защото според Анна г-жа Клайн твърде директно и брутално прилага основните принципи на учението върху невръстните пациенти. Тогава Зигмунд взема страната на дъщеря си, въпреки че точно тя по-скоро смекчава и се отклонява от постулатите и изводите му, отколкото да ги възпроизвежда пряко и дословно. Но най-любопитното в този спор е не разминаването между двете авторитетни психоаналитички, а обстоятелството, че и едната, и другата са, така да се каже, изтърсачета на своите фамилии: Анна Фройд неведнъж е заявявала, че нейната поява на белия свят е „благодарение на отвращението на моя баща към контрацептивите“; докато Мелани е четвъртото, последно дете в семейството, родила се е, когато баща ѝ Мориц Рейзес е над 50-годишен и грижите около поредното пикливо и ревливо пеленаче явно са му дотежавали. Той демонстративно насочвал предпочитанията си към нейната по-голяма сестра Сидони, която била тежко болна и – странно, но факт! – си давала сметка, че няма да живее дълго. Сидони умира едва на девет години, но преди това прави каквото ѝ позволяват маломерните сили, за да научи своята най-малка сестра на всичко, което знае и може, колкото и скромно да е то. Същото за Мелани прави и брат ѝ Емануел, благодарение на когото тя записва специалност „медицина“. Откъдето и да ги

погледнеш, компенсаторни взаимоотношения: липсата на бащина любов се замества с наличието на братска и сестринска.

В тази връзка може да кажем, че ако Анна е била Антигона за баща си Зигмунд-Едип, то Мелани е била Антигона за брат си Емануел-Полиник, който, между другото, също умира сравнително млад. Фройд по кажи-речи същия начин като Мориц Рейзес е суров към дъщеря си, на кинолента е заснето как – при разходка около дома им на „Берггасе” 19, тя се опитва да го хване под ръка, докато той почти сърдито, с рязък и демонстративен жест кръстосва ръце зад гърба си. В същото време обаче винаги е заявявал, че точно Анна е неговата любимка сред общо шестте му деца. Сравнявал е привързаността си към нея с привързаността си към пурите – както не можел без тях, така не можел и без нея. Честно казано, не съм много сигурен доколко подобно признание може да се приеме като привързаност и любов от страна на великия татко, но Анна това сякаш изобщо не я интересува – тя просто упорито си пробива път и изгражда авторитета си в средите на международното психоаналитично движение бавно като костенурка, обаче търпеливо и с настойчивост. Фройд, между другото, често е споменавал, че спрямо нея има само две безпокойства – прегърбената ѝ стойка и страстта ѝ към бродирането. Тя бродирала и по време на своите сеанси с децата, след което подарявала измайстореното на техните родители. А онова, което Анна извършва, превръщайки се постепенно и почти безусетно в неоспорим лидер на психоаналитичния интернационал, може да приемем като илюстрация на онова, което се случва с психоанализата в процеса на нейното цялостно историческо развитие – тя постепенно се превръща от учение, което пренебрегва жените, в учение, което не може без жените, което се крепи от/на жените. (В най-близкото общество около Фройд, сформирано от Ърнест Джоунс, призвано да пази чистотата на теорията, няма нито една жена. Майор и Талагран чак възкликват: „Учудваща е липсата на жени в ограничения кръг около Фройд.”) Един от ранните адепти на психоанализата – Изидор Задгер, дори се обявява против приемането на жени във Виенското психоаналитично общество. Фройд му възразява, но – ако всичко казано дотук е вярно, може да сме докрай убедени, че това негово възражение е с користна цел – той е бил обожаван от жените, фасцинирал ги е, следователно те са му били необходими за разпространение на учението. И както

християнството дължи своето повсеместно навлизане в Римската империя на влиянието на жените, така и психоанализата дължи своето повсеместно навлизане в буржоазния свят също на влиянието на жените. Нека само си спомним апостолската дейност на Мари Бонапарт във Франция, която създава там първото психоаналитично дружество, съществуващо и до днес. Тази зависимост (взаимна) на психоанализата от жените не е валидна само спрямо първите и непосредствено след първите психоаналитички – Лу Андреас-Саломе, Мари Бонапарт, Жана Лампл де Гроот, Маргарете Хилфердинг, Рут Мак-Брунsvик, Хелене Дойч, Мюриел Гардинър, Анна Фройд, Мелани Клайн, Фрида Фром-Райнхман, Карен Хорни, Маргарет Малер, Сюзан Айзъкс, а става дори все по-голяма и необходима колкото повече време минава от зараждането ѝ. Като най-чудното е, че точно психоанализата е идеологическата и теоретична основа на т.нар. „трети феминизъм” – този с най-крайните анти-мъжки твърдения и с най-радикалните и „хард” представителки: Елен Сиксу, Люс Иригаре, Джудит Бътлър, Юлия Кръстева, Нанси Чодороу, Джулиет Мичъл, Брача Етингер, Джесика Бенджамин, Джайлин Роуз... Тереза Бренан като нещо саморазбиращо се посочва в своята статия „Безизходната връзка между психоанализата и феминизма”, че е налице феминистко „присвояване на психоанализата”. (В истинността на това наблюдение окончателно ме увери фактът, че Мари Дарийосек – млада френска писателка, сдобила се със световна слава след първия си доста странен и, според мен, не особено впечатляващ роман „Свинщини”, горещ привърженик, агитатор и пропагандатор за женски права и свободи, била в същото време и психоаналитик.)

В днешно време е доста трудно, когато се чуе „психоанализа” човек да не се сети за „феминизъм” и обратно: в значимостта и съществеността на тази връзка Люс Иригаре например е абсолютно убедена: „Безброй са въпросите, които психоанализата би могла да си постави по отношение на „съдбата”, особено сексуалната, отредена на жената, съдба, която прекалено често минава за сметка на анатомията или биологията, с които, между другото, обясняват високия процент на фригидност у жените.” Както дъщерите на Лот са прелъстили баща си, така и Ана, дъщерята на Фройд, е „прелъстила” баща си, и пак по същия начин жените-теоретици са „прелъстили” психоанализата. Прочее,

ако се върнем към ревността, която Фройд проявявал към своето учение и към всеки опит то да бъде ревизирано чрез посегателство върху Едип – ревност, която може да сравним само с ревността на юдейския Бог, бранещ своето пълновластно могъщество и влияние върху еврейския народ, както и с ревността на Лай, бранещ своите прерогативи на цар и господар от някакъв натрапник на пътя, ще получим следния извод: за разлика от Лай виенският доктор е успял да запази своята Йокаста, също както еврейският Бог е успял да запази Своя народ. Изчисляваме: два успеха – Фройд и Йехова, един неуспех – Лай. Кое то ни навежда на интересната мисъл: дали пък онова, което е сторил традиционният Едип и върху което акцентира непрестанно д-р Зигмунд Фройд (а ако сме справедливи – и древногръцкият мит), не е просто отвличане на вниманието, обходна маневра, подлъгващ финт, благодарение на които да забравим истинската цел и мисия на тиванския герой – да погуби Сфинкса(та), който (по-добре която) е жена. Казано иначе, Едип е длъжен да убие (изтрие от паметта) Сфинкса, за да се роди психоанализата. Следователно престъплението не е там, където го посочва (или по-скоро ни заблуждава) Фройд – убийството на бащата, женитбата за майката; престъплението е смъртта на жената-Сфинкс, която по необходимост трябва да умре, за да се възцари психоаналитичният Едип. Едип господства там, където жената е подчинена, нещо повече – където жената е мъртва. Амнезията, която Фройд проявява към дъщерите на Лот, е точно такъв опит за убийство, защото да унищожих паметта е все едно да унищожих битийността. Фройд ни занимава толкова подробно с Едип, за да се залутаме и да забравим жената, този „черен континент” (Люс Иригаре) на психоанализата. Но колкото повече се занимаваме с Едип, толкова повече се сещаме за Сфинкса. Убитата Сфинкс/а се завръща отново и отново от дълбините, за да превърне психоанализата в своя собственост. И да ни спомни Лот и неговите дъщери...

Трето Фройдово объркване: Колкото повече Едипи в психоанализата, толкова по-малко сфинкси/дъщери Лотови в нея!

P.S. Фройд се бори за Едип, но победители са не той, докторът, и пак не той, героят, а те, особените и различните – дъщерите. Фройдовата Анна, Лотовите Тама и Фаине, Едиповата Антигона... Защото винаги и навсякъде ликуват

дъщерите. Те са Наследничките и Пазителките на своите Бащи. Те са Сфинксите (им)...